

A csehszlovák–magyar lakosságcsere és az áttelepítésre kijelölt szlovákiai magyarok névjegyzékei

 ÁRPÁD POPÉLY

 THE CZECHOSLOVAK-HUNGARIAN POPULATION EXCHANGE
AND THE LIST OF NAMES OF HUNGARIANS LIVING
IN SLOVAKIA ASSIGNED FOR RE-SETTLEMENT

94(437)"1947/1948"

94(=511.141)(437)"1947/1948"

314.745.25(=511.141)(437)"1947/1948"

 Czechoslovakia. Hungary. Population Exchange. Re-settlement. List of Names.

Az 1946. február 27-én aláírt csehszlovák–magyar lakosságcsere-egyezmény lehetővé tette a csehszlovák kormány számára, hogy annyi, a 33/1945 számú elnöki alkotmánydekrétum alapján csehszlovák állampolgárságától megfosztott szlovákiai magyart telepíthessen át Magyarországra, amennyi magyarországi szlovák önként jelentkezik a Csehszlovákiába való áttelepülésre. Magyarországnak az egyezményben ezen túlmenően kötelezettséget kellett vállalnia arra, hogy a paritásos népcserén túlmenően átveszi a szlovák népbíróságok által háborús bűnösnek minősített magyarokat is.

Két szuverén állam közötti megállapodás a kisebbségek azonos feltételek melletti s mindkét részről önkéntességen alapuló áttelepülési lehetőségét tette volna lehetővé. A lakosságcsere-egyezmény azonban nem két azonos helyzetben lévő ország, hanem a második világháború győztese közé sorolt Csehszlovákia és a háborúból vesztesként kikerülő Magyarország megállapodása volt. A két aláíró fél nem egyenrangú volta a szerződésben leginkább éppen abban mutatkozott meg, hogy míg a magyarországi szlovákok önként jelentkezhetek a Csehszlovákiába való áttelepülésre, addig a csehszlovák, illetve szlovák hatóságok tetszésük szerint határozhattak arról, hogy a szlovákiai magyarok közül kiket telepítenek át Magyarországra.

A csehszlovák–magyar lakosságcsereéről már az 1970–1980-as évek fordulóján, majd különösen a rendszerváltás óta eltelt közel két évtizedben magyar és szlovák szerzőktől egyaránt több monográfia, tanulmány és tanulmánykötet látott napvilágot.¹ Valamennyi szerzőre jellemző ugyanakkor, hogy elsősorban a lakosságcsere politikai hátterének, diplomáciatörténetének és lebonyolításának feldolgozására összpontosított. Munkámban ezért mindenekelett az eddig kevésbé vagy egyáltalán nem kutatott csehszlovák, illetve szlovák kitelepítési tervek, a Szlovákiából kitelepítendő magyarok számáról, a kitelepítendő régiókról és településekről kidolgozott elképzeléseket tekintem át. A feldolgozás elsődleges forrása a lakosságcsere keretében Csehszlovákiából kitelepítendő több mint 180 ezer szlovákiai magyarnak a

közelmúltban fellelt névjegyzéke, amelyet a csehszlovák kormány 1946. augusztus 26-án adott át a magyar félnek.

A lakosságcsere-egyezmény aláírásához vezető út

Az Edvard Beneš vezette londoni csehszlovák emigráció már 1941-ben arra a meggyőződésre jutott, hogy a háború után felújítandó Csehszlovákiából – az esetleges újabb határmódosítások megakadályozása érdekében – a német és a magyar lakosságot ki kell telepíteni, az országhatárokat pedig etnikai határokká kell változtatni. Az 1941 februárjában megfogalmazott tervzetében Beneš ezt még német és magyar vonatkozásban is bizonyos határkiigazítással, s a határkiigazítások után hátramaradó kisebbségi lakosság kölcsönös kicserélésével képzelte el.² Beneš tervei azonban a háború előrehaladtával egyre radikalizálódtak, s a határmódosítással kombinált részleges népcserére vonatkozó elképzeléseket idővel a német és a magyar kisebbség területi engedmények nélküli teljes kitelepítésének szándéka váltotta fel.

A 3,5 milliós német kisebbség háború utáni kitelepítéséhez Beneš már 1942–1943 folyamán megkapta a szövetséges nagyhatalmak, vagyis az Amerikai Egyesült Államok, Nagy-Britannia és a Szovjetunió elvi hozzájárulását, a szlovákiai magyarság kitelepítésének gondolatával csupán ezt követően, Sztálinnal és Molotovval folytatott 1943. decemberi moszkvai tárgyalásain állt elő nyilvánosan. Jóllehet a december 12-én aláírt csehszlovák–szovjet szerződés nem tartalmazott utalást sem a német, sem a magyar kisebbség háború utáni kitelepítésére, a tárgyalásokról készült jegyzőkönyv tanúsága szerint a szovjet vezetés egyetértett Beneš elképzeléseivel, aki szerint a magyarok kitelepítését esetleg a magyarországi szlovákokért való kicserélésükkel, vagyis egyfajta lakosságcserevel is összeköthetnék.³

A kitelepítésekhez való hozzájárulásra a londoni csehszlovák emigráns kormány hivatalosan 1944. november 23-án kérte fel az USA, Nagy-Britannia és a Szovjetunió kormányát. Az elsősorban a németek kitelepítésének kérdésével foglalkozó memorandum szerint a csehszlovák kormány fenntartja a jogát arra, hogy a köztársasághoz ellenségesen viszonyuló magyarokkal szemben azonos módon járjon el, mint azt a németekkel szemben meg fogja tenni. A memorandum egyúttal azt is hangsúlyozta, hogy a „jelentős számú” szlovák kisebbség jelenléte Magyarországon lehetővé teszi, hogy a magyar „problémát” esetleg lakosságcsere keretében oldják meg.

A csehszlovák kormány ugyan nem zárta ki, hogy a németek és magyarok döntő többségének eltávolítása után maradjon még a köztársaság területén bizonyos számú német és magyar lakosság – a németek esetében ezt a számot legfeljebb 800 000 főben szabta meg, a magyarok számát azonban nem közölte –, ezekre és utódaikra azonban feltétlenül az asszimiláció vár, mivel „a dolgok végső rendezésénél senkinek sem lesz joga arra, hogy a csehszlovák bíróságokon, vagy a hivatalos érintkezésben a német vagy a magyar nyelvet használhassa [és] senki nem igényelhet német vagy magyar iskolákat a gyermekei számára”.⁴ Az angolszász nagyhatalmak reagálása a csehszlovák memorandumra meglehetősen tartózkodó volt, s az amerikai és brit elutasításnak volt köszönhető az is, hogy az 1945. január 20-án aláírt magyar fegyverszüneti egyezménybe az erőteljes szovjet támogatás ellenére sem került bele a magyar kisebbség háború utáni egyoldalú kitelepítésének az elve.

A Klement Gottwald vezette moszkvai kommunista emigráció és a hazai szlovák ellenállás kezdetben nem rendelkezett kiforrott állásponttal a magyar és a német kisebbség jövőjéről sorsával kapcsolatban, Beneš 1943. decemberi moszkvai útját követően azonban mindkettő átvette a londoni csehszlovák emigráns kormány elképzeléseit. Az első jogfosztó rendelkezések meghozatalára így nem is kellett a háború végéig várni, azok már 1944 őszén, a szlovák nemzeti felkelés idején megszülettek. A későbbi magyar- és németellenes jogfosztó intézkedések alapdokumentumává és hivatkozási forrásává váló 1945. április 5-i ún. kassai kormányprogram megkövetelése pedig már egyenesen a kommunisták nevéhez fűződött.

Szlovákia Kommunista Pártja (SZLKP) Központi Bizottsága már 1945. április 13-án, tehát alig egy héttel a kassai kormányprogram közzététele után fel is kérte a Belügyi Megbízotti Hivatalt, amelynek élén a kommunista Gustáv Husák állt, hogy dolgozza ki a magyarok kitelepítésének tervét.⁵ Gustáv Husák belügyi megbízott a magyarok kitelepítésére vonatkozó elképzeléseket a Szlovák Nemzeti Tanács (SZNT) 1945. május 25-i ülésén ismertette. Ezek szerint a magyar lakosság kitelepítésére két szakaszban kerülne sor. Az első szakaszban kiutasítanák Szlovákiából azokat a magyarokat, akik 1938. november 2-a után telepedtek le az akkor Magyarországhoz csatolt területeken, a második szakaszban pedig kitelepítenék azokat a magyarokat, akik „vétettek a köztársaság és demokratikus rendszere ellen”, nyilas vagy más magyar szervezetek tagjai voltak, valamint azokat, akiket büntetőjogilag felelősségre vonnak és elítélnék. Ezen túlmenően egyúttal bejelentette Husák azt is, hogy az SZNT és a prágai kormány tervezi „a magyar lakosság nagyszabású kitelepítését Szlovákiából, s a Magyarországon szétszórva élő szlovákok hazahozatalát”.⁶

Az SZNT-ben képviselt két szlovák párt, Szlovákia Kommunista Pártja, valamint a Demokrata Párt külön-külön is megfogalmazta a kisebbségi kérdésben vallott álláspontját. A kommunistáknak a magyar lakosság kitelepítésével kapcsolatos elképzeléseit az SZLKP KB Elnökségének 1945. június 16-i rendkívüli ülése konkretizálta. A főbeszámolót tartó Viliam Široký pártelnök szerint az első szakaszban a Magyarország trianoni területéről áttelepült magyarok, az ún. anyások, a nyilasok, valamint a magyar pártok és szervezetek tagjainak kitelepítésére kerülne sor, ami 300-350 ezer magyart érintene. Az ezután is Szlovákiában maradó mintegy 400 ezer magyar közül kb. 250 ezret a lakosságcsere keretében telepítenének ki a magyarországi szlovákokért cserébe.⁷

A Demokrata Párt 1945 júliusában fogalmazta meg a kisebbségi kérdés „megoldására” vonatkozó terveit. A párt szerint az „anyások”, valamint a 120 ezerre becsült háborús bűnös szlovákiai magyar kitelepítése után megközelítőleg 450 ezer magyar maradna Szlovákiában, akik közül 400 ezret a lakosságcsere keretében lehetne kitelepíteni a 300 ezer magyarországi szlovákokért, valamint a jugoszláviai, a romániai és az ausztriai szlovákokért cserébe. A kitelepítéseket és a lakosságcsere követően is Szlovákiában maradó kb. 50–70 ezer magyar már megkaphatná a csehszlovák állampolgárságot, de „ki kellene jelenteniük, hogy lemondanak nemzetiségükről, s beolvadnak a szlovák etnikumba”.⁸

Valamivel korábban, még 1945 áprilisában keletkezett a csehszlovák kormány demokrata párti pénzügyminiszterének, Vavro Šrobárnak a tervezete a szlovákiai magyaroknak a németekhez hasonló elűzéséről.⁹ Šrobár minden magyar település

lakossága 70%-ának, mindenekeelőtt a módosabb rétegek: a kereskedők, a gyárosok, a földbirtokosok, az értelmiségiek, a gazdagabb földművesek, a „kollaboránsok és megbízhatatlan elemek”, végül a nemesek Magyarországra telepítését javasolta, a maradék 30% a gazdasági élet folytonosságának fenntartása céljából a helyén maradhatna. Szlovákia ily módon megszabadulna a magyar lakosság 70%-ától, vagyis mintegy 400 ezer személytől, kitelepítésüknek pedig az az előnye is meglenne, hogy az általuk hátrahagyott, ill. tőlük elkobzott vagyon révén a csehszlovák állam négy milliárd korona nyereségre tenne szert. Šrobár nem zárta ki ugyan a kitelepítettek kárpótlását, azonban ennek költségeit szerinte már a magyar államnak kellene viselnie.¹⁰

Šrobár tervezetével megközelítőleg egy időben fogalmazta meg és terjesztette az SZNT elé a csehszlovák–magyar határ Csehszlovákia javára történő módosításával és a magyar lakosság kitelepítésével kapcsolatos elképzeléseit Pavel Horváth, aki a szlovák állam idején az Állami Statisztikai Hivatal elnöke, a háború után pedig a hivatal osztályvezetője volt, s aktívan közreműködött a lakosságcsere és a reszlovakizáció lebonyolításában is. Horváth 1945 áprilisában, még Kassán kidolgozott tervezetében geopolitikai, gazdasági és etnográfiai érvekre hivatkozva az lpoly mentén, Aggtelek vidékén és Kassától délkeletre 135 település és 226 049 hektárnyi terület Csehszlovákiához csatolásának szükségességét fogalmazta meg. Számításai szerint Csehszlovákia magyar lakosságának száma ezáltal ugyan a háború előtti 572 ezerről 705 ezerre emelkedne, közülük azonban 390 ezret ki lehetne cserélni a hazatelepítendő 230 ezer magyarországi, valamint a 160 ezer romániai, jugoszláviai és ausztriai szlovákkért. A maradék 315 ezerből háborús bűnösként egyoldalúan további 150 ezret lehetne áttelepíteni Magyarországra, miáltal a Szlovákiában maradó magyarok létszáma 165 ezerre csökkenne.¹¹

Az SZNT, valamint a szlovák pártok és politikusok által megfogalmazottakkal összhangban a trianoni Magyarország területéről beköltözötték kitoloncolása 1945 májusában és júniusában néhány hét alatt megtörtént,¹² az őshonos magyar lakosság kitelepítésének ügye azonban nagyhatalmi jóváhagyás hiányában még nyitott kérdés maradt. A csehszlovák kormány ennek ellenére bizakodó volt, s az USA, Nagy-Britannia és a Szovjetunió 1945. július 17-én összeülő potsdami konferenciája előtt újból megpróbálta megszerezni jóváhagyásukat nem csak a német, hanem a magyar kisebbség kitelepítéséhez is. A kormány nevében Vladimír Clementis külügyi államtitkár 1945. július 3-án jegyzékben kérte fel a három országot, hogy közlő értekezletükön tűzzék napirendre a német és a magyar kisebbség kitelepítésének a kérdését. A jegyzék szerint a kitelepítés 2-2,5 millió németet és kb. 400 ezer magyart érintene, a magyarokkal kapcsolatban egyúttal kilátásba helyezte, hogy egy részük kitelepítése esetleg lakosságcsere formájában is megvalósulhatna, hiszen Magyarországról állítólag 345 ezer szlovák kíván áttelepülni Szlovákiába.¹³

Az 1945. augusztus 2-án véget ért potsdami konferencia azonban csupán részben tett eleget a csehszlovák igényeknek. A Potsdamban elfogadott záródokumentum csak a német kisebbség kitelepítéséről rendelkezett, a magyar lakosság egyoldalú kitelepítéséhez Csehszlovákia nem kapta meg a nagyhatalmi jóváhagyást. A potsdami határozatot a csehszlovák kormány mégis megpróbálta úgy értelmezni, mintha a kitelepítés a magyarokra is vonatkozna. Vladimír Clementis külügyi államtitkár már két héttel a potsdami értekezlet befejezése után, 1945. augusztus 16-án újabb jegyzékkel fordult a nagyhatalmakhoz, amelyben a németek kitelepítésére vo-

natkozó potsdami határozatra hivatkozva kifejtette kormánya azon véleményét, hogy a nagyhatalmak feltételezhetően egyetértének majd a csehszlovákiai magyar és a magyarországi szlovák lakosság cseréjével.¹⁴

Magyarország kezdetben határozottan elutasította mind az egyoldalú kitelepítés, mind a kényszerű lakosságcsere lehetőségét. A csehszlovák, illetve szlovák hatóságok ezért 1945 őszén a nem titkolt szándékkal kezdték meg a magyar lakosság országon belüli széttelepítését, vagyis csehországi deportálását, hogy rákényszerítsék Magyarországot legalább a lakosságcsere elfogadására.¹⁵ A magyar kormány, miután azt tapasztalta, hogy a nagyhatalmak vonakodnak közbelépni a magyar kisebbség jogfosztásának és deportálásának leállítása érdekében, s megállapodást sürgetnek a lakosságcseréről, a csehszlovák hatóságok pedig máris hozzáláttak a szlovákiai magyarság országon belüli széttelepítéséhez, végül mégis rákényszerült a tárgyalások felvételére és a lakosságcsere-egyezmény aláírására, mégpedig a csehszlovák fél által diktált feltételek többségének elfogadásával, amelyek közül a legsérelmesebb az volt, hogy Csehszlovákia kapjon szabad kezet az áttelepítendő magyarok kiválasztására.¹⁶

A csehszlovák–magyar lakosságcsere-egyezmény aláírására – két prágai tárgyalási fordulót követően – 1946. február 27-én került sor Budapesten. A Vladimír Clementis csehszlovák külügyi államtitkár és Gyöngyösi János magyar külügyminiszter által aláírt egyezmény I. cikkelye kimondta a magyarországi szlovákok önkéntes áttelepülési lehetőségét, II. cikkelye pedig ráadásul lehetővé tette, hogy a csehszlovák kormány az áttelepítéssel kapcsolatos munkák végrehajtása céljából különbizottságot küldhessen Magyarországra, amely bizottság a III. cikkely alapján jogot szerzett arra is, hogy a magyarországi szlovákok között széles körű toborzást folytasson az áttelepülésre való jelentkezésük érdekében.

A szlovákiai magyarság kitelepítését az egyezmény V. cikkelye szabályozta, amely felhatalmazta a csehszlovák kormányt arra, hogy annyi, a 33/1945 számú elnöki alkotmánydekrétum alapján csehszlovák állampolgárságától megfosztott magyar nemzetiségű személyt telepíthessen át Magyarországra, amennyi magyarországi szlovák önként jelentkezik a Csehszlovákiába való áttelepülésre. Magyarországnak azonban az egyezmény VIII. cikkelyében ezen túlmenően kötelezettséget kellett vállalnia arra, hogy a paritásos népcserén túlmenően átveszi azokat a magyarokat is, akik az SZNT népbíráskodásról szóló 33/1945. számú rendelete 1–4. §-ában megjelölt bűncselekményeket követték el, valamint azokat, akik az 5. §-ban megjelölt bűncselekményeket követték el,¹⁷ azzal a megszorítással, hogy ez utóbbiak száma nem haladhatja meg az ezret. A VIII. cikkely egyúttal azt is leszögezte, hogy az 1–4. § alapján áttelepítendő magyarok az egyezmény V. cikkelye alapján áttelepítendőkkel ellentétben nem kapnak lehetőséget ingó vagyonuk elszállítására, s hátrahagyott vagyonukért sem jogosultak kártérítésre.¹⁸

A Szlovák Telepítési Hivatal az áttelepítendő szlovákiai magyarok kiválasztásáról

A magyarországi szlovákok számát 400-500 ezerre tévő csehszlovák, illetve szlovák hatóságok kezdetben a teljes szlovák kisebbség áttelepülésével, s így ugyanennyi szlovákiai magyar kitelepítésének lehetőségével számoltak. A Csehszlovák Áttelepí-

tési Bizottság a lakosságcsere-egyezmény értelmében 6 héten át propagálhatta a magyarországi szlovákok körében az áttelepülés gondolatát, s 3 hónap állt rendelkezésére az áttelepülni kívánók jelentkezésének összegyűjtésére. A toborzóakció eredménye azonban a csehszlovák várakozásokat messze alulmúlta. A bizottságnak a határidő lejártáig, vagyis 1946. május 27-ig 90 090 magyarországi szlovák jelentkezését sikerült összegyűjtenie. Mivel indokolt esetben a jelentkezési határidőt egy hónappal meg lehetett hosszabbítani, a névjegyzékbe felvettek száma 1946. június 27-éig 97 610-re emelkedett.¹⁹

A Csehszlovákiából kitelepítendő magyarok kiválasztását csehszlovák, illetve szlovák részről a Szlovák Telepítési Hivatal (SZTH) irányította.²⁰ Ján Čech, az SZTH kommunista párti elnöke, valamint Daniel Okáli, a Csehszlovák Áttelepítési Bizottság ugyancsak kommunista elnöke 1946. február 23-án az SZLKP KB Titkárságán tartott értekezleten tájékoztatta a szlovák kommunista pártvezetést a lakosságcsere előkészületeiről, a lakosságcsere, valamint a kitelepítendő magyarok kiválasztása során követendő taktikáról. A tanácskozás során Okáli bejelentette, hogy a Belügyi Megbízotti Hivatal 50 000 magyar vád alá helyezését tervezi, hogy ezeket paritáson felül „háborús bűnösöként” egyoldalúan át lehessen telepíteni Magyarországra. A tanácskozás végén elfogadott határozat az áttelepítendő magyarok kiválasztásával kapcsolatban kimondta, hogy elsősorban a nagybirtokosokat és az ún. kulákokat kell kijelölni, a kisebb vagyonnal rendelkező magyarok Csehszlovákiában maradhatnak, az értelmiséget pedig lehetőleg a lakosságcsere hatályán kívül kell áttelepíteni Magyarországra.²¹

A kitelepítendő magyarok kiválasztásának részleteit az SZNT Elnökségének 1946. március 18-i ülésén vitatták meg, amelyen Ján Čech számolt be a magyarok kitelepítésének előkészületeiről. Az SZTH elnöke szerint minimálisan 100-120 ezer magyarországi szlovák áttelepülésével, tehát ugyanennyi szlovákiai magyar kitelepítésével lehet számolni, mivel azonban a csehszlovák félnek megvan az az előnye, hogy paritáson felül áttelepítheti a háborús bűnösöket is, akik száma 15-20 ezer, családtagokkal együtt 60-80 ezer lesz, Csehszlovákia összességében legkevesebb 180 ezer magyart telepíthet át Magyarországra.

Čech hangsúlyozta, hogy a kitelepítendő magyarok kiválasztásánál elsősorban a vagyoni, a politikai, az etnikai és a területi kritériumokat fogják figyelembe venni, miközben a fő cél „a magyar etnikum három vagy négy részre való feldarabolása lesz”. Azt is leszögezte, hogy mindenekelőtt a szlovákiai magyarság vagyonosabb rétegeit, tehát a jómódú városi polgárságot és földműveseket, valamint az értelmiséget telepítenék át Magyarországra. A konkrét telepítési terv elkészítéséhez Čech szerint segítségül lesz a magyar lakosság, illetve vagyonának folyamatban lévő összeírása, aminek befejezése után a hivatal majd összeállítja a kitelepítendő személyek és községek jegyzékét.²²

Az SZTH Elnöksége 1946. május elejére készítette el és küldte meg többek között az SZNT Elnökségének, a Megbízottak Testülete Elnökségének, az egyes megbízotti hivataloknak és pártoknak a lakosságcsere végrehajtásáról készített, s többek között a kitelepítésre kijelölt járások és községek jegyzékét is tartalmazó ún. eszmei tervvázlatát. A tervezet szerint mintegy 100 ezer magyarországi szlovák jelentkezése várható, ennek megfelelően a Csehszlovákiából kitelepítendő magyarok közül 100 ezret telepítenének ki a paritásos csere keretében. A magyarországi szlo-

vákokat elsősorban a Somorjai, a Dunaszerdahelyi, a Komáromi, a Galántai, a Vágsellyei, az Ógyallai, a Párkányi, a Zselizi, a Lévai, az Ipolysági, a Feledi, a Tornaljai, a Szepsi, a Királyhelmeci és a Nagykaposi, tehát összesen 15 dél-szlovákiai magyarlakta járásban helyeznék el, a magyarokat így értelemszerűen elsősorban szintén ezekből a járásokból telepítenék át Magyarországra.

A tervezetnek a ki-, ill. betelepítésre kijelölt mintegy háromszáz község jegyzékét felsoroló mellékletből kitűnik, hogy az SZTH a magyar többségű dél-szlovákiai területsáv minél hatékonyabb elszlovákosítása céljából nem különálló települések, hanem összefüggő régiók kitelepítésével számolt, hogy ezáltal minél inkább feldarabolja a Pozsony és Nagykapos között akkor még csaknem összefüggő magyar etnikai területet. A legnagyobb alapossággal a Kisalföld kitelepítését készítette elő, miközben a korábban német és magyar jellegű Pozsony szlovákká válásának biztosítása céljából a várost a Mátyusföldön és a Felső-Csallóközön át kiépítendő szlovák hídfővel igyekezett elvágni a magyar nyelvterülettől.

A Csallóközben szlovák etnikai folyosókkal, ún. korridorokkal kötötte volna össze a Somorja és Dunaszerdahely, a Dunaszerdahely és Nagymegyer, a Nagymegyer és Komárom, valamint a Komárom és Gúta közötti területet oly módon, hogy a szintiszta magyar Csallóközben a magyar lakosság három nyelvszigetre szorult volna vissza. A tervezett szlovák korridor Dunaszerdahelytől keletre egyúttal elágazott volna a Kis-Dunáig, ahol csatlakozott volna a szintén szlovákokkal benépesítendő mátyusföldi falvakhoz.

A Mátyusföldön a kitelepítés várt volna Szenc, Diószeg és Galánta városok, valamint a Vág és Dudvág menti magyar falvak lakosságára egészen Komáromig, miáltal a szlovák etnikai terület elérhette volna a Kis-Dunát, majd annak mentén tovább haladva Komáromnál az államhatárt is. Az SZTH tervezete szerint ugyancsak gyakorlatilag kivétel nélkül ki kellett telepíteni a Komárom és Párkány, valamint a Párkány és Léva közötti települések magyar lakosságát, ahol a kitelepítés szintén a szlovák etnikai területnek az államhatárig való kitolását célozta volna.

A Kisalföldön kívül a kitelepítés elsősorban Ipolyságot és a város körüli magyar falvak lakosságát, Gömörben a Fülek és Tornalja közötti területet, Kelet-Szlovákiában a Szepsi alatti határ menti településsávot, valamint a Bodroghözt érintette volna. A telepítési szervek szándéka ez utóbbi esetekben a határ menti, általában szintiszta magyar régiók szlovákokkal való betelepítése, s ezáltal a határtól távolabb fekvő magyarlakta területeknek az államhatártól és a magyar nyelvterülettől való elvágása volt. Az SZTH szerint a még a magyarországi szlovákok jelentkezésének összegyűjtése idején készült tervezet véglegesítésére és pontosítására az áttelepülésre jelentkező szlovákok végleges számának ismeretében kerül majd sor.²³

A magyarországi áttelepítésre kijelölt szlovákiai magyarok névjegyzékei

Csehszlovákiának a lakosságcsere-egyezmény értelmében 6 hónap állt rendelkezésére az áttelepítendő szlovákiai magyarok kiválasztására és névjegyzékeik átadására. A csehszlovák kormány a határidő lejárt előtti napon, 1946. augusztus 26-án a budapesti SZEB melletti küldötte, František Dastych tábornok útján át is nyújtotta a magyar kormánynak az áttelepítésre kijelölt magyarok három névjegyzékét,

amelyek közül az első a paritásos csere keretében, a második és a harmadik pedig a nagy, illetve kis háborús bűnösöként áttelepítendőek listáját tartalmazta.²⁴

A magyar levéltári források és a magyar szakirodalom szerint a lakosságcsere-egyezmény V. cikkelye alapján a paritásos csere keretében áttelepítésre kijelölt magyarok száma 106 398, az egyezmény VIII. cikkelye alapján áttelepítendő ún. nagy háborús bűnösöké családtagokkal együtt 73 187, az ún. kis háborús bűnösöként áttelepítendőké pedig ugyancsak családtagokkal együtt 1927 volt. Csehszlovákia tehát a lakosságcsere-egyezmény hatályán belül összességében 181 512 magyar, a szlovákiai magyarság közel egyharmadának²⁵ áttelepítését tervezte Magyarországra.²⁶

A magyartól némileg eltérő adatok szerepelnek a szlovák forrásokban és a szlovák szakirodalomban, amelyek a paritásos csere keretében áttelepítésre kijelölt magyarok számát 105 047 főben adják meg, ráadásul a háborús bűnösség címén áttelepítendőek esetében csak a családfők számát közlik: ezek szerint az áttelepíteni tervezett ún. nagy háborús bűnös családfők száma 23 552, a kis háborús bűnösöké pedig 570 volt.²⁷

A lakosságcsere keretében áttelepítésre kijelölt magyaroknak a Magyar Köztársaság Külügyminisztériuma, illetve a lakosságcserét magyar részről irányító Magyar Áttelepítési Kormánybiztosság munkatársai által összeállított járási statisztikáját az alábbi táblázat tartalmazza.²⁸

1. táblázat. A magyarországi áttelepítésre kijelölt szlovákiai magyarok járási kimutatója

Járás	Lakosok 1930-ban			Áttelepítésre kijelöltek			Összesen
	Összes	Ebből magyar	%	V. cikk alapján	VIII. cikk alapján 1-4. §	5. §	
Pozsony város és járás	184 993	22 947	12,4	3 677	1 329	-	5 006
Somorjai	35 682	27 030	75,7	7 051	1 543	29	8 623
Dunaszerdahelyi	45 075	39 070	86,7	6 344	10 449	12	16 805
Komáromi	66 144	53 154	80,4	12 797	16 580	10	29 387
Galántai	67 698	41 474	61,3	10 099	1 062	48	11 209
Vágsellyei	51 450	28 431	55,2	6 959	1 547	-	8 506
Érsekújvári	62 740	19 625	31,3	3 309	1 103	27	4 439
Ógyallai	53 046	36 940	69,6	12 427	3 961	96	16 484
Párkányi	49 584	39 483	79,6	8 010	6 149	246	14 405
Verebélyi	35 991	9 208	25,6	887	1 052	25	1 964
Lévai	45 032	12 190	27,1	2 545	1 388	46	3 979
Zselizi	30 754	24 164	78,6	7 227	3 426	-	10 653
Ipolysági	24 112	16 983	70,4	2 680	3 511	229	6 420
Kékkői	35 786	11 023	30,8	1 433	427	27	1 887
Losonci	76 918	18 586	24,2	3 228	2 427	-	5 655
Feledi	33 808	25 195	74,5	2 522	838	82	3 442
Rimaszombati	46 465	6 278	13,5	1 341	413	23	1 777
Tornaljai	22 187	17 701	79,8	2 123	3 142	-	5 265
Rozsnyói	42 904	14 767	34,4	1 103	2 808	397	4 308
Szepsi	31 368	16 737	53,3	3 864	236	35	4 135
Kassa város és járás	127 950	15 050	11,7	2 832	2 033	372	5 237
Királyhelmeci	32 180	24 514	76,2	3 145	1 266	23	4 434
Nagykaposi	18 186	9 185	50,5	795	1 003	99	1 897
Zsolnai	72 191	456	0,6	-	76	-	76
Lőcsei	26 753	372	1,4	-	280	-	280
Poprádi	27 857	418	1,5	-	281	23	304
Késmárki	31 880	279	0,9	-	61	2	63

Járás	Lakosok 1930-ban			Áttelepítésre kijelöltek			
	Összes	Ebből magyar	%	V. cikk alapján	VIII. cikk alapján		Összesen
					1–4. §	5. §	
Eperjesi	64 262	1 130	1,8	-	142	25	167
Pöstyéni	42 076	212	0,5	-	116	-	116
Brezsnóbányai	49 387	204	0,4	-	24	-	24
Turócszentmártoni	64 091	271	0,4	-	113	-	113
Vágbesztercei	26 931	12	0,0	-	4	-	4
Nagyszombati	74 023	1 096	1,5	-	178	-	178
Varannói	29 425	105	0,4	-	50	-	50
Nyitrai	78 548	10 762	13,7	-	324	4	328
Rózsashegyi	39 043	85	0,2	-	37	-	37
Aranyosmaróti	37 223	3 653	9,8	-	1 241	-	1 241
Zólyomi	56 262	333	0,6	-	152	-	152
Nagytapolcsányi	63 582	285	0,4	-	75	-	75
Újbányai	33 756	146	0,4	-	8	-	8
Besztercebányai	44 727	489	1,1	-	206	3	209
Kisszebeni	40 152	230	0,6	-	122	-	122
Szobránci	26 632	323	1,2	-	6	-	6
Iglói	37 203	777	2,1	-	83	37	120
Bártfai	39 593	156	0,4	-	15	5	20
Trencsényi	57 241	320	0,6	-	186	-	186
Szokolcai	33 787	57	0,2	-	8	-	8
Csacai	44 279	18	0,0	-	4	-	4
Gölnicbányai	28 663	395	1,4	-	58	-	58
Kiszúcaújhelyi	31 718	7	0,0	-	4	-	4
Homonnai	23 903	109	0,5	-	144	-	144
Girálti	18 817	73	0,4	-	8	-	8
Nagy Mihályi	50 238	2 856	5,7	-	1 276	-	1 276
Nagyrócei	22 259	2 094	9,4	-	125	1	126
Vágújhelyi	43 517	149	0,3	-	83	-	83
Vegyes	-	-	-	-	4	1	5
Összesen	-	-	-	106 398	73 187	1 927	181 512

A lakosságcsere keretében magyarországi áttelepítésre kijelölt szlovákiai magyarok járási, valamint a magyar Külügyminisztérium iratanyaga között ugyancsak megtalálható községenkénti statisztikai kimutatása²⁹ a csehszlovák fél által 1946. augusztus 26-án átadott névjegyzékek alapján készült. Az említett névjegyzékek külön csoportosításban sorolják fel a lakosságcsere-egyezmény V. cikkelye alapján, vagyis a paritásos csere keretében áttelepítésre kijelölt személyeket, s külön a lakosságcsere-egyezmény VIII. cikkelye alapján áttelepítésre kijelölt „nagy háborús bűnösöket”, illetve „kis háborús bűnösöket”, mégpedig járáások és azokon belül általában községek szerint is elkülönítve. A kitelepítendő személyek neve mellett feltüntetik születési évüket, családi állapotukat, foglalkozásukat és pontos lakcímüket is. Az V. cikkelyesek névjegyzéke mindössze annyiban tér el a VIII. cikkelyesektől, hogy amíg az előbbi tételesen felsorolja az összes áttelepítésre kijelölt személyt, a „háborús bűnösök” névjegyzékei a családtagok számának feltüntetése mellett általában csupán a családfő nevét és adatait tartalmazzák.

2. kép. Részlet a lakosságcsere-egyezmény VIII. cikkelye alapján áttelepítésre kijelölt koloni magyarok névjegyzékéből

Obec Kolaňany			Okres Zlaté Moravce			
Šeř číslo	Meno a priezvisko	Ročník stav	Číslo k. št. rod.	Rok narođ	Číslo dom. k. št. rod.	Poznámka
161.	Polyak Jánosné			1898		
162.	Polyak Josef			1919		
163.	Polyak Ladislav			1908	4	
164.	Polyak Michal			1892	5	
165.	Salát Iarich			1894	3	
166.	Salát Josef			1888	2	
167.	Sandor Ondrej			1903		
168.	Sandor Iarich			1899		
169.	Sandor Iarene			1904		
170.	Sandor Štefan			1909	3	
171.	Sandor Štefan			1878	1	
172.	Sandor Štefan			1905	4	
173.	Sandor Ján			1889	7	
174.	Sandor Ján			1923		
175.	Sandor Josef			1890	3	
176.	Sandor László			1896	4	
177.	Sandor Michal			1915		
178.	Ševčík Ján			1924	3	
179.	Ševčík Ján			1886	4	
180.	Ševčík László			1921		

Magyar Országos Levéltár

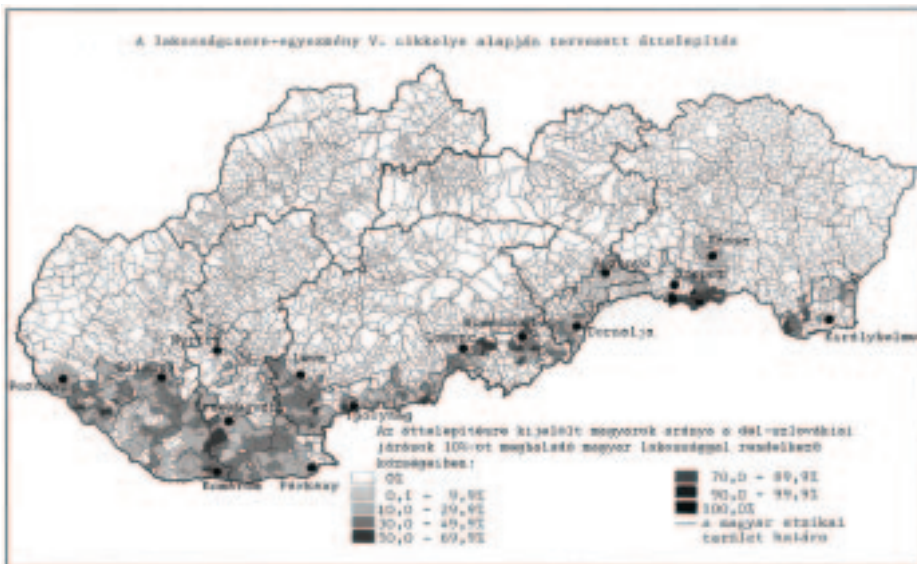
XIV. 15. d. 2. f. 1000-1000 (1924)

A névjegyzékek arra engednek következtetni, hogy a magyarországi áttelepítésre kijelölt szlovákiai magyarok száma több ezer fővel meghaladja a magyar szervek által összeállított statisztikai kimutatásokban és a magyar levéltári iratanyagban szerep-

lő, s a magyar történeti szakirodalom által is ismertetett 181 512 fős adatot. A névjegyzékek átellenőrzése ugyanis azt mutatja, hogy a magyar Külügyminisztérium és/vagy a Magyar Áttelepítési Kormánybiztosság munkatársai a nevek összesítése és a statisztikai kimutatások összeállításakor – többek között hibás összeadás, elírás, egyes községek téves azonosítása és téves járási besorolása, az ún. nagy háborús bűnösök esetében pedig a családfővel áttelepítendő családtagoknak az összesítésből való gyakori kifelejtése következtében – számos hibát vétettek, miáltal több település, illetve járás esetében helytelenül, a ténylegesnél általában kisebbnek tüntették fel a csehszlovák fél által áttelepítésre kijelölt magyarok számát. A névjegyzékek feldolgozása még folyamatban van, eddigi vizsgálatuk azonban azt valószínűsíti, hogy a lakosságcsere-egyezmény keretében Csehszlovákiából Magyarországra áttelepíteni szándékozott magyarok összlétszáma meghaladja a 185 000 főt.

A csehszlovák kormány által átadott névjegyzékek segítségével egyúttal átfogó képet kaphatunk az eddig ismeretlen csehszlovák, illetve szlovák kitelepítési tervekéről, a kitelepíteni szándékozott régiókra és településekre vonatkozó elképzelésekről. A névjegyzékekből, valamint a fent közölt járási kimutatásból az is kitűnik, hogy az SZTH – noha a paritásos cserére kijelölt járások körét kibővítette, s az 1946. májusi tervvázlatában szereplő 15 járáson túlmenően a Pozsonyi, az Érsekújvári, a Verebélyi, a Kékkői, a Losonci, a Rimaszombati, a Rozsnyói és a Kassai járást, valamint Pozsony és Kassa városát is felvette a listára – a paritásos lakosságcserevel továbbra is elsősorban a kisalföldi magyar etnikai tömb összetételét igyekezett megváltoztatni. Ennek megfelelően más elveket alkalmazott a magyar etnikai sáv nyugati részének, s megint másokat az etnikai sáv középső és keleti szakaszának tervezett kitelepítése során.

1. ábra. A lakosságcsere-egyezmény V. cikkelye alapján tervezett áttelepítés

A Kisalföld kompakt magyar lakosságú területein a szlovák telepítési szervek elképzelése szerint egy átfogó, csaknem valamennyi régiót – a Csallóköz nagy részét, a Mátjusföldet, az Érsekújvár–Komárom–Párkány közötti térséget, valamint a Garam mentét – érintő kitelepítés zajlott volna, miközben a kitelepítendő aránya különösen a Felső-Csallóközben, Komárom térségében és a Garam mente több településén megközelítette, esetenként meg is haladta volna a helyi magyar lakosság 50%-át.

A paritásos csere keretében zajló kitelepítés a Felső-Csallóközben a legnagyobb mértékben Pozsonypüspöki, Szemet, Gutor, Nagypaka, Csallóköztárnok, Macháza, Csütörtök, Éberhárd, Fél, Vajaszvata és Bélvata; a Csallóköz központi részén Nagymad, Hegyéte, Pódatejed és Bögellő; az Alsó-Csallóközben, valamint a Komárom és Érsekújvár közötti térségben Örsújfalú, Komárom, Megyerics, Keszegfalva, Gúta, Andód, Szimó, Érsekújvár, Imely, Naszvad, Martos, Izsa, Komáromszentpéter és Perbete magyar lakosságát érintette volna. A Mátjusföldön a telepítési szervek elsősorban Jóka, Diószeg, Kismácséd, Tósnýárasd, Felsőszeli, Alsószeli, Királyrév, Nádszeg, Deáki, Pered, Zsigárd, Vágfarkasd és Nádszeg, a Garam mentén pedig Mohi, Alsószecse, Felsőszecse, Kiskoszmály, Újbars, Bori, Nemesoroszi, Kispeszék, Kétfegyvernek, Garamszentgyörgy, Hontfüzesgyarmat, Nagysalló, Hölvény, Garamvezekény, Szodó, Tergénye és Kisölvéd kitelepítését tervezték.

A névjegyzék tanúsága szerint a kitelepítést a Kisalföldön csupán a Csallóköz egyes településcsoportjai, néhány Szenc környéki és Párkánytól északkeletre fekvő falu, valamint a zoboralji magyar nyelvsziget kerülte volna el. Úgyszintén nem, vagy általában csupán minimális mértékben érintette volna a paritásos lakosságcsere a szlovák többségű, a magyar többségű, de részben szlovák származású lakossággal rendelkező, valamint a nyelvsziget jellegű magyar települések többségét (pl. Ógyallát, Újgyallát, Málást, Barsendrédet, Zsemlért, Ahát, Királyit), amelyek magyar lakosságát a telepítési szervek az egy tömbben élőknel asszimilációra alkalmasabbnak tekintették és ezért kitelepítésükkel sem számoltak.

A magyar etnikai sáv középső és keleti – a nyugatinál jóval keskenyebb – szakaszán a telepítési szervek már nem számoltak összefüggő régiók kitelepítésével. Itt általában megelégedtek volna a regionális központoknak számító városok (Ipolyság, Losonc, Rimaszombat, Tornalja, Rozsnyó, Szepsi, Kassa, Királyhelmece és Nagykapos), s a városokat a magyar etnikai területtel és a magyar államhatárral összekötő magyar falvak lakosságának kitelepítésével, hogy e városokat a jövőben lehetőleg szlovákokkal betelepített községek gyűrűje vegye körül.

Így került fel a paritásos csere keretében kitelepítendő névjegyzékébe többek között az Ipolyságot észak felől félkör alakban körülölelő magyar települések (pl. Pereszlény, Gyerk, Horváti, Középtúr, Tesmag, Ipolynagyfalú) lakossága; a Losonctól délre és keletre fekvő falvak (Tórinccs, Vilke, Jelsóc, Kalonda, Miksi, Ipolygalsa, Bolyk, Ipolynyitra, Pinc, Nagydaróc) magyarsága; a Rimaszombat körüli települések, valamint a várost a magyar határral összekötő településlánc (Balogpádár, Alsópokorágy, Zeherje, Jánosi, Mezőtelkes, Kisgömöri, Kerekgede, Rimapálfala, Rimasimonyi, Rimaszécscs, Csíz) lakossága; Tornalja vonzáskörzetének települései (Gömörpanyit, Otrókocscs, Zsór, Felsőkálósa, Gömörfüge, Oldalfala, Méhi, Kövecscs, Sajórecske); valamint a Szepsitől és Kassától délre, az országhatár mentén húzódó településsáv (Jánok, Reste, Buzita, Komaróc, Alsólánc, Felsőlánc, Hím, Perény,

Nagyida, Abaújszina, Miglécnémeti) csaknem valamennyi magyar lakója. A Bodrogközben a kitelepítés elsősorban Királyhelmecet és a régió nyugati peremének településeit (Borsi, Nagybári, Kisbári, Csarnahó, Ladamóc, Szőlöske, Bodrogszög, Bodrogszerdahely, Bodrogszentmária, Kisújlak, Bodrogszentes), az Ung-vidéken pedig annak központját, Nagykapost és Budaházát érintette volna.

2. táblázat. A magyarországi áttelepítésre kijelölt magyarok kimutatása néhány település példáján

Község	Lakosok 1930-ban			Az áttelepítésre kijelöltek száma és a magyar lakosság számához viszonyított aránya						
	Összes	Ebből magyar	%	V. cikk alapján	%	VIII. cikk alapján			Összesen	%
						1-4. §	5. §	%		
Nagypaka	806	782	97,0	419	53,6	6	-	0,8	425	54,3
Naszvad	5 128	4 628	90,2	2 787	60,2	400	-	8,6	3 187	68,9
Gúta	10 822	10 221	94,4	2 092	20,5	4 213	-	41,2	6 305	61,7
Felsőszelei	3 833	3 454	90,1	1 532	44,3	-	-	-	1 532	44,3
Negyed	4 597	4 276	93,0	1 868	43,7	203	-	4,7	2 071	48,4
Alsószece	557	459	82,2	216	47,1	88	-	19,2	304	66,2
Nagysalló	2 853	2 301	80,7	945	41,1	325	-	14,1	1 270	55,2
Pinc	482	379	78,6	209	58,1	-	-	-	209	55,1
Ipolynyitra	444	317	71,4	203	64,0	8	-	2,5	211	66,6
Kisgömöri	225	205	91,1	119	58,0	9	-	4,4	128	62,4
Zeherje	358	312	87,1	229	73,4	16	5	6,7	250	80,1
Oldalfala	363	327	90,1	150	45,9	59	-	18,0	209	63,9
Buzita	1 090	732	67,2	525	71,7	1	-	0,1	526	71,9
Perény	1 290	919	71,2	823	89,5	4	-	0,4	827	90,0
Borsi	1 097	843	76,0	426	50,5	57	2	7,0	485	57,5
Bodrogszög	293	194	66,2	150	77,3	5	-	2,6	155	79,9

A magyarországi áttelepítésre kijelöltek adataiból az is nyilvánvaló, hogy a csehszlovák fél a lakosságcsere-egyezmény több rendelkezését is megpróbálta kijátszani. Már az egyezmény V. cikkelye alapján paritásos alapon kicserélendők száma sem egyezett. Ugyanis, amíg Magyarországról az 1946. június 27-i adatok alapján 97 610 szlovák jelentkezett áttelepülésre, addig Szlovákiából a csehszlovák hatóságok 106 398 (ill. 105 047) magyart kívántak áttelepíteni Magyarországra, vagyis már a paritásos csere keretében áttelepítésre kijelölt szlovákiai magyarok száma is mintegy 10%-kal meghaladta az áttelepülni óhajtó magyarországi szlovákokét.

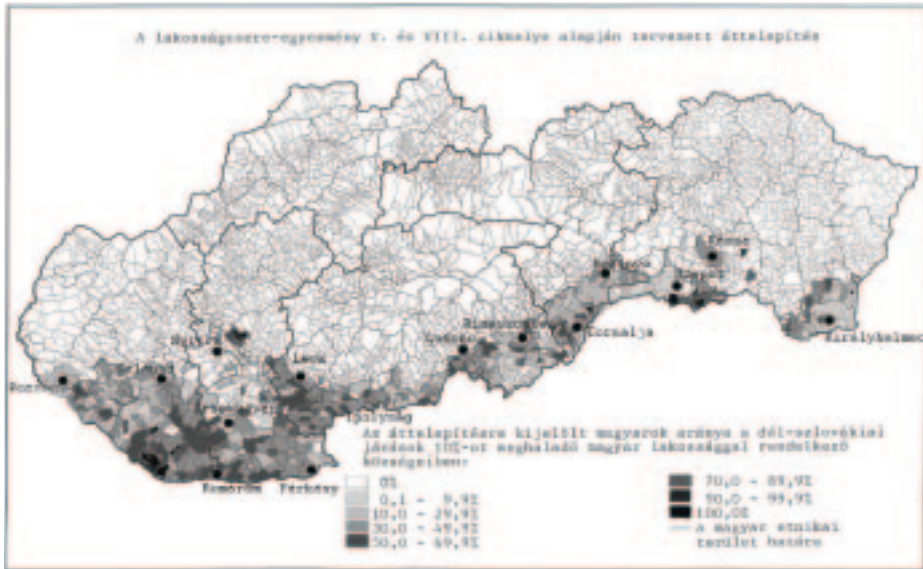
Ennél is nagyobb felháborodást váltott ki Magyarországon és a felvidéki magyarság körében az egyezmény VIII. cikkelye alapján ún. nagy háborús bűnösöként áttelepítésre kijelöltek száma, amely több mint 23 ezer, családtagokkal együtt pedig 73 187 volt. Ilyen nagy számú „háborús bűnös” kijelölését az tette lehetővé a csehszlovák hatóságok számára, hogy a lakosságcsere-egyezmény pontatlanul megfogalmazott VIII. cikkelye elmulasztotta meghatározni azoknak a „nagy háborús bűnösök”-nek a maximális számát, akiket Csehszlovákia a paritáson felül egyoldalúan áttelepíthet Magyarországra, s ugyancsak elmulasztotta meghatározni a jogerős ítélet meghozatalának végső határidejét.

Mindez azt eredményezte, hogy a szlovák népbíróságok mondvacsinált indokokkal ezerszám helyezték vád alá és ítélték el a magyarokat, akik ellen a legsúlyosabb vád gyakran az volt, hogy magyar pártok és más magyar szervezetek tagjai voltak, vagy hogy 1938-ban részt vettek a községükbe bevonuló magyar honvédség ünnepelésén. Az 1947. december 31-ig működő szlovák népbíróságoknak még így is „csu-

pán” 4812 magyart sikerült elítélniük,³⁰ a szlovák telepítési szervek azonban ennek ellenére – az ítéleteket mintegy „megelőlegezve” – már 1946 nyarán feljogosítva érezték magukat arra, hogy háborús bűnösség címén több tízezer magyart próbáljanak meg egyoldalúan áttelepíteni Magyarországra.

Amíg a paritásos csere keretén belül kitelepítendő magyarokat kizárólag Dél-Szlovákia magyarlakta járásából jelölték ki, addig a háborús bűnösöként kitelepítendő névjegyzékeibe már nagy számban vették fel a nyelvhatár menti, kevés magyar településsel rendelkező járások, valamint a szlovák etnikai terület, különösen a városok magyar lakosságát is. A névjegyzékekből nyilvánvaló, hogy a háborús bűnösség címén tervezett kitelepítés nem a valódi háborús bűnösök kitelepítését, hanem a Magyarországra áttelepíthető magyarok számának növelését, a kitelepítés globálissá tételét célozta.

2. ábra. A lakosságcsere-egyezmény V. és VIII. cikkelye alapján tervezett áttelepítés

Ráadásul a háborús bűnösöként áttelepítendőket gyakran Dél-Szlovákiában sem a paritásos csere által érintett településekről jelölték ki, hanem számos olyan magyar település vagy régió csaknem teljes magyar lakossága is felkerült a „háborús bűnösök” listájára, amelyet a paritásos csere egyáltalán nem, vagy csak nagyon csekély mértékben érintett volna, hogy ezáltal is növeljék a szlovákokkal betelepíthető közösségek számát. Az egyik legkirívóbb példája ennek a Csilizköz, amely falvainak többségét a paritásos csere nem érintette volna, a „háborús bűnösök” közé azonban csaknem valamennyi magyar lakójukat felvették.

3. táblázat. A Csilizköz községeiből magyarországi áttelepítésre kijelölt magyarok kimutatása

Község	Lakosok 1930-ban			Az áttelepítésre kijelöltek száma és a magyar lakosság számához viszonyított aránya							
	Összes	Ebből magyar	%	V. cikk alapján	%	VIII. cikk alapján			Összesen	%	
						1-4. §	5. §	%			
Balony	694	663	95,6	-	-	698	-	105,3	698	105,3	
Csiliznyárad	707	695	98,3	-	-	424	-	61,0	424	61,0	
Csilizpatas	932	720	77,3	-	-	600	-	83,3	600	83,3	
Csilizradvány	1 031	797	58,9	275	34,5	691	-	86,7	966	121,2	
Kulcsod	403	392	97,3	-	-	368	-	93,9	368	93,9	
Medve	730	692	94,8	215	31,1	431	-	62,3	646	93,3	
Szap	678	652	96,2	-	-	593	-	90,9	593	90,9	

Ugyanez érvényes a Zoboraljának az Aranyosmaróti járáshoz tartozó négy magyar településére, amelyekből háborús bűnösség címén a magyar lakosság aránytalanul nagy részének kitelepítésével számoltak, miközben a Nyitrai járáshoz tartozó többi zoboralji települést a VIII. cikkely alapján zajló kitelepítés a paritásos cseréhez hasonlóan elkerülte volna.³¹

4. táblázat. A Zoboralja Aranyosmaróti járáshoz tartozó községeiből magyarországi áttelepítésre kijelölt magyarok kimutatása

Község	Lakosok 1930-ban			Az áttelepítésre kijelöltek száma és a magyar lakosság számához viszonyított aránya							
	Összes	Ebből magyar	%	V. cikk alapján	%	VIII. cikk alapján			Összesen	%	
						1-4. §	5. §	%			
Barslédéc	897	746	83,2	-	-	822	-	110,2	822	110,2	
Gimes	1 309	843	64,4	-	-	792	-	93,9	792	93,9	
Kolon	1 017	714	70,2	-	-	561	-	78,8	561	78,8	
Zsére	1 029	951	92,4	-	-	487	-	51,2	487	51,2	

A Szlovák Telepítési Hivatal elképzelései szerint a lakosságcsere már 1946. szeptember végén meg kellett volna kezdődnie. Az SZTH képviselői előbb szeptember 12-én, majd 14-én is felkeresték a pozsonyi magyar Meghatalmazotti Hivatalt, hogy átadják Wagner Ferenc magyar meghatalmazottnak az első négy transzporttal áttelepítendő magyarok névsorát, a transzportlistákat azonban a Meghatalmazotti Hivatal munkatársai nem voltak hajlandók átvenni.³² A magyar kormány ugyanis már az áttelepítésre kijelöltek névjegyzékeinek 1946. augusztus 26-i átadása előtt, majd pedig az azt követő tárgyalásokon is folyamatosan figyelmeztette a csehszlovák felet, hogy a lakosságcsere-egyezmény számos vitás rendelkezése, különösen pedig a felvidéki magyarság tömegeinek vád alá helyezése, háborús bűnösség nyilvánítása és az áttelepítendőkhöz való paritáson felüli besorolása miatt nem járul hozzá a népcsere megindításához. A magyar fél a vitás kérdések rendezését célzó tárgyalások során a „háborús bűnösök” átvételének feltételül a népbíraskodásról szóló 33/1945. számú SZNT-rendelet eredeti hatályának lejártáig, azaz 1946. május 15-ig meghozott jogerős ítéletet, valamint számuk 999-ben való maximálását szabta.³³

Csehszlovákia számára ezt követően végül ismét a magyar lakosság közmunka ürügyén végrehajtott csehországi deportálása vált azzá az eszközzé, amellyel sikerült rákényszerítenie Magyarországot a lakosságcsere megindítására.³⁴

A csehszlovák–magyar lakosságcsere mérlege

A végül 1947 áprilisában meginduló lakosságcsere – hosszabb-rövidebb megszakításokkal – 1948 decemberéig tartott. A Csehszlovák Áttelepítési Bizottság 1949. január 20-án készült zárójelentése szerint az egyezmény V. cikkelye alapján cseretranszportokkal 45 475 személyt, VIII. cikkelye alapján „háborús bűnös”-ként 2905 személyt, ún. rezsimista³⁵ transzportokkal 1032 személyt, az 1947-ben Csehszlovákiához csatolt Oroszvárról 75 személyt telepítettek át, további 6000 személy állítólag önként távozott, a lakosságcsere keretén belül tehát összesen 55 487 magyart telepítettek át Csehszlovákiából Magyarországra. Rajtuk kívül további 1083 személy a lakosságcserét felügyelő csehszlovák–magyar vegyesbizottság 47. véghatározata, 33 090 pedig a 60. véghatározat³⁶ alapján távozott, Csehszlovákiából tehát összesen 89 660 magyart telepítettek át, ill. települt át önként vagy kényszerűségből Magyarországra.

Ezzel szemben Magyarországról cseretranszportokkal és rezsimista transzportokkal együttesen 59 774 szlovák települt át, további 7783 a 47. véghatározat, 4230 a 60. véghatározat alapján távozott, összesen tehát 71 787 szlovák érkezett Magyarországról Csehszlovákiába.³⁷

Ettől némileg eltérő adatokat közöl a lakosságcserét magyar részről irányító Magyar Áttelepítési Kormánybizottság 1949. január 27-i zárójelentése, amely szerint Csehszlovákiából az egyezmény V. cikkelye alapján cseretranszportokkal 46 316 személyt, VIII. cikkelye alapján 3211 személyt, rezsimista transzportokkal 983 személyt, a lakosságcsere keretén belül tehát 50 510 magyart telepítettek át Magyarországra. További 35 045 személy a 60. véghatározat, 1284 pedig a 47. véghatározat alapján távozott, a Csehszlovákiából Magyarországra áttelepített, ill. áttelepült magyarok száma tehát összesen 87 839.

Magyarországról cseretranszportokkal 58 718 személy, rezsimista transzportokkal 1092, vagyis a csere keretén belül összesen 59 810 szlovák települt át önként Csehszlovákiába. Rajtuk kívül 9414 személy a 60. véghatározat, 1991 pedig a 47. véghatározat alapján távozott, a Magyarországot elhagyó szlovákok száma tehát összességében 71 215 volt.³⁸

A lakosságcserét tehát nem sikerült a Csehszlovákia által elképzelt mértékben megvalósítani – nem került sor többek között a „háborús bűnösök” tervezett nagyszámú áttelepítésére –, a szlovákiai magyarság mintegy 15%-ának kitelepítése a legérintettebb régiókban (elsősorban a Garam mentén, a Felső-Csallóközben, a Mátyusföldön, Komárom és Érsekújvár térségében, kisebb részben pedig Gömörben) mégis számos, korábban homogén magyar település etnikai arculatának gyökeres átalakulását eredményezte.

Jegyzetek

1. Pl. Balogh Sándor: Az 1946. február 27-i magyar–csehszlovák lakosságcsere-egyezmény. *Történelmi Szemle*, 1979. 1. sz. 59–87. p.; Bobák, Ján: Výmena obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom (1946–1948). In Bielik, František – Baláž, Claude (zost.): *Slováci v zahraničí*. 8. zv. Martin, Matica slovenská, 1982, 70–89. p.; Szabó Károly: A magyar–csehszlovák lakosságcsere története dióhéjban. In Veres Géza (össze-

- áll.): *Új Mindenés Gyűjtemény*. 10. kötet. Bratislava/Pozsony, Madách, 1993, 95–112. p.; Šutaj, Štefan: *Maďarská menšina na Slovensku v rokoch 1945–1948*. Bratislava, Veda, 1993.; Bobák, Ján: *Maďarská otázka v Česko-Slovensku (1944–1948)*. Martin, Matica slovenská, 1996.; Vadkerty Katalin: *A belső telepítések és a lakosságcsere*. Pozsony, Kalligram, 1999.; Kugler József: *Lakosságcsere a Délkelet-Alföldön*. Budapest, Osiris–MTA Kisebbségkutató Műhely, 2000.; László Péter: *Fehérlaposok. Adalékok a magyar–csehszlovák lakosságcsere történetéhez*. Bonyhád, [k. n.], 2003.; Molnár Imre–Szarka László (szerk.): *Ottihontalan emlékezet. Emlékkönyv a csehszlovák–magyar lakosságcsere 60. évfordulójára*. Komárom, MTA Kisebbségkutató Intézet–Kecskés László Társaság, 2007.
2. Szarka László: A kollektív bűnösség elve a szlovákiai magyar kisebbséget sújtó jogszabályokban 1944 és 1949 között. In uó (szerk.): *Jogfosztó jogszabályok Csehszlovákiában 1944–1949. Elnöki dekrétumok, törvények, rendeletek, szerződések*. Komárom, MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet–Kecskés László Társaság, 2005. 13. p.
 3. Vö. Az 1943. decemberi Beneš–Sztálin–Molotov megbeszélések dokumentumai. Fordította és sajtó alá rendezte Gulyás László. Szeged, JATE Történelem Diákkör, 1993.
 4. A memorandum szövegét közli: *Foreign Relations of the United States 1945*. Vol. 2. Washington D. C., 1960, 1227–1237. p.; Churaň, Milan: *Postupim a Československo. Mýtus a skutočnosť*. Praha, Libri, 2001, 100–107. p.
 5. Slovenský národný archív, Bratislava (Szlovák Nemzeti Levéltár, Pozsony; a továbbiakban: SNA), Ústredný výbor Komunistickej strany Slovenska (Szlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottsága; a továbbiakban: ÚV KSS), 789. d., Záznam o schôdke členov ÚV KSS a komunistických členov SNR, konanej dňa 13. apríla 1945 v Ústr. sekretariáte KSS.
 6. SNA, Úrad Predsedníctva Slovenskej národnej rady (Szlovák Nemzeti Tanács Elnökségi Hivatala; a továbbiakban: ÚP SNR), Zápisnica zo zasadnutia pléna SNR zo dňa 25. mája 1945, 11. p.
 7. SNA, ÚV KSS, 789. d., Záznam o zasadnutí rozšíreného Predsedníctva KSS, konanom dňa 16. 6. 1945.
 8. *Demokratická strana a problémy dneška*. Turčiansky Svätý Martin, Ústredný sekretariát Demokratickej strany, 1945, 6–11. p.
 9. Vö. Szarka László: A csehszlovákiai magyar kisebbség felszámolását célzó dekrétumok és rendeletek. In Popély Árpád–Šutaj, Štefan–Szarka László (szerk.): *Beneš-dekrétumok és a magyar kérdés 1945–1948. Történeti háttér, dokumentumok és jogszabályok*. Máriabesenyő–Gödöllő, Attraktor, 2007, 20. p.
 10. Šrobár tervezetét közli: Šutaj, Štefan: i. m. 181–183. p.; Vadkerty Katalin: *A deportáltak. A szlovákiai magyarok csehországi kényszerközmunkája 1945–1948 között*. Pozsony, Kalligram, 1996, 151–153. p.
 11. SNA, ÚP SNR, 283. d., Návrhy na revíziu a novú územnú úpravu československo-maďarských hraníc a na repatriovanie Slovákov z Maďarska, Juhoslávie, Rumunska a Rakúska výmenou za maďarské obyvateľstvo zo Slovenska.
 12. Csehszlovák adatok szerint 1945. július 1-jéig 31 780 magyar volt így kénytelen elhagyni Szlovákia területét (vö. Jablonický, Jozef: *Slovensko na prelome*. Bratislava, Vydavateľstvo politickej literatúry, 1965, 398. p.).
 13. A jegyzéket közli: *Foreign Relations of the United States 1945*. Vol. 1. 1960, 646–647. p.; Churaň, Milan: i. m. 109–110. p.
 14. *Foreign Relations of the United States 1945*. Vol. 2. 1960, 1269–1270. p. (Magyarországot az 1945. január 20-án aláírt magyar fegyverszüneti egyezmény helyezte a szovjet vezetésű Szövetséges Ellenőrző Bizottság felügyelete alá.)
 15. Az 1945 őszi deportálásokról: Vadkerty Katalin: *A deportáltak... 11–16. p.*; Šutaj, Štefan: *Nútené presídľovanie Maďarov do Čiech*. Prešov, Univerzum, 2005, 20–29. p.

16. Magyar Országos Levéltár, Budapest (a továbbiakban: MOL), XIX-J-1-a, Külügyminisztérium (a továbbiakban: KÜM), Béke-előkészítő Osztály, 42. d., A prágai tárgyalások ki nem javított jegyzőkönyve; 43. d., A második prágai tárgyalások jegyzőkönyvei.
17. Az SZNT 1945. május 15-én kelt 33/1945 sz. rendeletének 1–4. §-ában a fasiszta megszállók, a hazai árulók, a kollaboránsok és a szlovák nemzeti felkelés árulóinak, az 5. §-ban a fasiszta rendszer bűnöseinek felelősségre vonásáról és megbüntetéséről rendelkezett (*Sbierka nariadení Slovenskej národnej rady*. Roč. 1945, čiastka 6. 42–46. p.). Az 1–4. § alapján áttelepítésre kijelöltek a későbbiek során ún. nagy háborús bűnösöknek, az 5. § alapján kijelöltek kis háborús bűnösöknek neveztek.
18. *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*. Roč. 1946, částka 60. 1027–1035. p.
19. SNA, ÚP SNR, 311. d., Konečná zpráva o činnosti ČSPK v Maďarsku 1946–1948. (A későbbi visszajelentkezések, illetve a jegyzék pontosítása után az áttelepülni szándékozó magyarországi szlovákok száma 95 421-re módosult.)
20. A pozsonyi székhelyű Szlovák Telepítési Hivatal Edvard Beneš 1945. július 17-én kelt 27/1945. számú elnöki dekrétuma alapján jött létre.
21. SNA, ÚV KSS, 2194. d., 516/1.
22. SNA, ÚP SNR, 3. d., Zápisnica zasadnutia Predsedníctva SNR zo dňa 18. marca 1946.
23. SNA, Reslovakizačná komisia (Reszlovakizációs Bizottság), 49. d., Výmena obyvateľstva medzi ČSR a Maďarskom, nástin ideového plánu.
24. Ktorí Maďari budú vysídlení. Maďarská vláda dostala soznam Maďarov, ktorých vysídli Československá vláda. *Čas*, 1946. augusztus 28., 1. p.
25. A háború előtti utolsó, 1930. évi csehszlovák népszámlálás szerint Szlovákia akkori területén 592 337 fő, az összlakosság 17,8%-a vallotta magát magyar nemzetiségűnek.
26. MOL, XIX-J-1-j, KÜM, TÜK – Csehszlovákia, 57. d.; XIX-A-15-d, Magyar Áttelepítési Kormánybizottság (a továbbiakban: MÁK), 117. d., Kimutatás a lakosságcsere egyezmény alapján áttelepítésre kijelölt személyekről. Számszerinti járási kimutatás (vö. Kugler József: i. m. 187. p.; Szabó Károly: i. m. 103. p.; Janics Kálmán: *A hontalanság évei. A szlovákiai magyar kisebbség a második világháború után 1945–1948*. München, Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem, 1979, 186–187. p.).
27. SNA, Úrad predsedníctva Zboru povereníkov (Megbízottak Testülete Elnökségi Hivatala), 12. d., Zasadnutie Sboru povereníkov dňa 24. 9. 1946 (vö. Bobák, Ján: *Maďarská otázká... 87. p.*).
28. MOL, XIX-J-1-j, KÜM, TÜK – Csehszlovákia, 57. d.; XIX-A-15-d, MÁK, 117. d., Kimutatás a lakosságcsere egyezmény alapján Csehszlovákiából áttelepítésre kijelölt személyekről. Számszerinti járási kimutatás.
29. MOL, XIX-J-1-j, KÜM, TÜK – Csehszlovákia, 57. d., A lakosságcsere egyezmény alapján Csehszlovákiából áttelepítésre kijelölt személyek számszerinti kimutatása.
30. Rašla, Antonín: *Ludové súdy v Československu po II. svetovej vojne ako forma mimoriadneho súdництва*. Bratislava, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1969, 153. p.
31. MOL, XIX-A-15-d, MÁK, 80-101. d., Szlovák névjegyzék az áttelepítendő magyarokról.
32. MOL, XIX-J-1-j, KÜM, TÜK – Csehszlovákia, 34. d., 2458-pol/1946 és 2459-pol/1946, Az áttelepülők első csoportjait tartalmazó névsor átadásának kísérlete.
33. MOL, XIX-J-1-a, KÜM, Béke-előkészítő Osztály, 43. d., 2078/pol-1946, XIX-J-1-j, KÜM, TÜK – Csehszlovákia, 33. d., 3209pol/1946, Párizsi tárgyalások a lakosságcsere-egyezményről.
34. Az 1946 októbere és 1947 februárja közötti deportálásokra lásd Vadkerty Katalin: *A deportálások...*; Šutaj, Štefan: *Nútené presídľovanie...*
35. A szakterminológiában rezsimeseknek nevezettek áttelepülését a csehszlovák–magyar vegyesbizottság 1948. október 2-án meghozott 57. számú véghatározata szabályozta, amely lehetővé tette azok áttelepülését is, akiket eredetileg nem jelöltek ki, ill. akik nem jelentkeztek áttelepülésre.

36. A vegyesbizottság 1947. október 16-i 47. számú véghatározata azon személyeknek a cserekvótába való beszámítását szabályozta, akiket áttelepítésre jelöltek, ill. akik áttelepülésre jelentkeztek, de nem a cseretranszportokkal, hanem más úton, egyénileg települtek át a másik országba. Az 1948. december 2-án elfogadott 60. számú véghatározat a lakosságcsere-egyezmény függeléke alapján a cserekvótába beszámítandó, az egyezmény megkötése előtt áttelepültek vagy átmenekültek kérdéséről rendelkezett (A véghatározatokat közli: *A magyar–csehszlovák lakosságcsereére vonatkozó jogszabályok*. Pozsony/ Bratislava, Magyar Meghatalmazott, 1948).
37. SNA, ÚP SNR, 311. d., Konečná zpráva o činnosti ČSPK v Maďarsku 1946–1948.
38. MOL, XIX-J-1-j, KÜM, TÜK – Csehszlovákia, 53. d., 1691/pol-1949, Az áttelepítés befejezéséről szóló statisztika.

ÁRPÁD POPÉLY

THE CZECHOSLOVAK-HUNGARIAN POPULATION EXCHANGE AND THE LIST OF NAMES OF HUNGARIANS LIVING IN SLOVAKIA ASSIGNED FOR RE-SETTLEMENT

The London Czechoslovak emigration led by Edvard Beneš led in 1941 to that conviction that it is necessary to resettle the German and Hungarian population from the after the war to-be renewed Czechoslovakia and the country borders are to be changed to ethnic borders.

The population exchange that began in 1947 - with longer or shorter interruptions - lasted to December 1948, and from Czechoslovakia 89 660 Hungarians were re-settled, and/or settled voluntarily or forcefully to Hungary.

In contrary to the exchange transports and regime transports, and/or on the basis of the decision No. 48 and 60 of the Czechoslovak-Hungarian Joint Committee that was in charge of the population exchange a total of 71 787 Slovaks arrived from Hungary to Czechoslovakia.

Therefore, the population exchange was not executed in the extent planned by Czechoslovakia - it did not succeed to settle the „war criminals“ as it was planned - the settlement of almost fifteen percent of Hungarians living in Slovakia in the most concerned regions (mainly in the regions by the river of Hron and in Upper Csallóköz, Mátyusföld, Komárom and Érsekújvár, in a smaller extent in Gemer), still it resulted extensive change of the ethnical compositions of a lot of before homogenous Hungarian territories.